

Od vědecké exegeze k psaní beletrie

Biblické romány Vincenta Zapletala OP

Tomáš Petráček

Tento příspěvek se zabývá fenoménem, který svojí neobvyklostí zaujal řadu čtenářů monografie o Vincentu Zapletalovi.¹ Tento moravský rodák, který patřil k nejvýznamnějším průkopníkům historicko-kritické metody v katolické exegézi přelomu 19. a 20. století, v jednom okamžiku svého života prakticky ustane v publikování odborných a vědeckých prací a zcela se přeorientuje na literární aktivitu naprosto jiného typu, když napíše a vydá celkem šest obsáhlých biblických románů. V rámci monografie věnované především Zapletalově roli v příběhu bolestného zrodu moderní vědecké exegeze v katolické církvi jsme tyto záležitosti pojednali jen velmi stručně a rádi bychom tento dluh tímto článkem splatili. Po stručném úvodu do života a díla českého dominikána se budeme věnovat jeho románové tvorbě, představíme jeho motivace k psaní, složitou tvorbu literární a jazykovou i překonávání problémů s censurou, nabídneme sondu do konkrétních románů a ukážeme si ohlasy na jeho knihy. V závěru se pokusíme odpovédět na otázky, které tento unikátní přechod od vědecké exegeze k čistě literární tvorbě před nás klade.

1. ŽIVOT A DOBA VINCENTA ZAPLETALA

Příběh Vincenta Zapletala poskytuje zajímavý vhled do situace katolické církve a evropské společnosti na přelomu 19. a 20. století. Protože jsme jeho životní osudy i vědecké dílo obsáhle podali v naší skromné práci, soustředíme se jen na základní údaje nezbytné k porozumění roli a významu jeho pozdějšího přechodu k čistě literární tvorbě. Křestním jménem Adolf Zapletal se narodil v lednu 1867 ve Vilémově u Litovle do chudé rodiny, ale díky stipendiu a podpoře místního faráře mohl odejít do Olomouce na tamní gymnázium s českou výukou. V šestnácti letech vstoupil do dominikánského noviciátu v Olomouci, kde přijal řádové jméno Vincent. Po noviciátu byl poslán na řádové učiliště do Vídně, kde získal řádové grady v oboru filosofie a teologie. Zapletal se výrazně zajímá především o staré orientální jazyky a o nové přístupy v biblické vědě. Na jáhna a kněze je vysvěcen během jediného týdne v červenci 1889. Ještě další dva roky působí ve Vídni jako katecheta a kaplan a doplňuje si teologické a hlavně orientalistické vzdělání.

Představení rozeznali vědecký a jazykový talent mladého otce Zapletala a směřovali ho cílevědomě k profesní dráze exegety Písma svatého. Katolická exegeze se nenacházela v příznivé situaci. Po dlouhé době stagnace nedokázala účinně čelit

¹ Tomáš PETRÁČEK, *Výklad Bible v době (anti-)modernistické krize: Život a dílo Vincenta Zapletala OP*, Praha: Krystal OP, 2006. Abychom text zbytečně nezatěžovali poznámkovým aparátem, budeme odkazovat na tuto monografii, kde čtenář najde podrobné odkazy na prameny a literaturu.

výzvě, kterou představoval dynamický rozvoj nových metod a technik protestantské a liberální exegeze, která ve svých racionalistických výstřelcích zpochybňovala inspiraci a božský původ biblického Zjevení. Katoličtí biblisté pracující pouze tradičními metodami se museli uchýlovat k odkazům na autoritu a tradiční chápání, což působilo na vzdělané vrstvy nepřesvědčivě. Řada katolických biblistů si byla vědoma neutěšeného stavu biblické vědy v katolické církvi a její neschopnosti podat adekvátní, vědecky zakotvený a zároveň z víry vycházející a víru budující výklad bible. Přijetí nových metod se však v katolické církvi nerodilo snadno, mnozí nedůvěřovali přístupu, který nazýváme historicko-kritickou metodou.²

Teprve za pontifikátu papeže Lva XIII. dochází k postupné změně. Objeví se univerzitní pracoviště, na kterých se katoličtí biblisté snaží osvojit si nové metody a dát je do služeb církve. Tím nejdůležitějším bude Biblická škola v Jeruzalémě (École pratique biblique), kterou založí francouzští dominikáni roku 1890. Do jejího čela je postaven průkopník moderní vědecké exegeze M.-J. Lagrange, který zde záhy začne vydávat i vědecký časopis *Revue biblique*.³ Katolické biblisty, kteří ho v této snaze podporují, najdeme nejen ve Francii a Belgii, ale rovněž v Německu, Rakousku či Itálii. Právě do École biblique odchází v říjnu 1891 Zapletal, aby se tam dva akademické roky připravoval na dráhu profesora exegeze Starého zákona. Prohloubil své znalosti orientálních jazyků a při exkurzích a expedicích dokonale poznal prostředí, v němž vznikaly biblické texty. Už tehdy psal o svých zážitcích a zkušenostech do českých katolických časopisů (Vlast').

Na jaře 1893 se vrací do Evropy, neboť je jmenován profesorem exegeze Starého zákona na teologické fakultě nově založené univerzity ve švýcarském Fribourgu. Jednalo se o první katolickou univerzitu od doby reformace ve Švýcarsku, a právě na teologickou fakultu, která byla svěřena mezinárodnímu týmu dominikánů, přichází tehdy šestadvacetiletý Zapletal. Navzdory obtížným podmínkám vybudovali francouzští, němečtí a rakouští dominikáni uznávanou teologickou fakultu. Ve stejném roce, kdy byla na Mezinárodním katolickém kongresu právě ve Fribourgu představena teorie pramenů v Pentateuchu (Lagrange), vydal Zapletal svoji první knihu, výtečnou latinskou příručku biblické hermeneutiky (1897). Získá si uznání rovněž svojí latinskou gramatikou hebrejštiny a hlavně první vědeckou monografií

² Historicko-kritická metoda se označuje za historickou, protože se uplatňuje na starobylé texty a především protože se snaží objasnit často složité a dlouhodobé historické procesy vzniku biblických textů. Biblické texty se obracely k různým kategoriím posluchačů, kteří žili v různých časoprostorových situacích. Jde o kritickou metodu, protože pracuje za pomoci vědeckých kritérií, aby zpřístupnila modernímu čtenáři význam biblických textů, jak je svatopisec zamýšlel vyjádřit. Jako analytická metoda studuje biblický text stejným způsobem jako kterýkoliv jiný starověký text. Díky této metodě může exegeta, především při kritickém studiu redakce textů, lépe porozumět obsahu božského Zjevení. Viz *Výklad Bible v církvi: Dokument Papežské biblické komise z 23. dubna 1993*, přel. Josef Kolářek, Praha: Zvon, 1996, s. 19–20.

³ Kromě francouzsky psaných životopisů: Bernard MONTAGNES, *Le père Lagrange: 1855–1938: L'exégèse catholique dans la crise moderniste*, Paris: CERF, 1995; Bernard MONTAGNES, *Marie-Joseph Lagrange: Une biographie critique*, Paris: CERF, 2005; Jean GUITTON, *Portrait du père Lagrange: Celui qui a réconcilié la science et la foi*, Paris: Robert Laffont, 1992; má český čtenář k dispozici drobnou kritickou biografii: Tomáš PETRÁČEK, *M.-J. Lagrange: Bible a historická metoda*, Praha: Krystal OP, 2005. Stručně k počátkům školy Tomáš PETRÁČEK, „Dominikánská biblická škola v Jeruzalémě a dvojí tvář církevní politiky Francouzské republiky v letech 1880–1922,“ in *Sborník Katolické teologické fakulty*, sv. 8, Praha: KTF UK, 2006, s. 94–120.

o vztahu Starého zákona a totemismu, kde vyvrátí jednu z dobových racionalistických teorií, které měly kompromitovat autoritu Písma.⁴ Jako jeden z prvních katolíků dosáhl uznání i nejproslulejší osobností protestantské a liberální exegeze (Wellhausen, Nöldeke).⁵

Zapletal se pustí do svého mistrovského díla, kterým je komentář Geneze, přesněji jejích prvních třech kapitol. V německy psané monografii podá výklad, který lze označit za průlom v katolickém chápání těchto textů. Místo nepřesvědčivých a umělých pokusů o násilnou harmonizaci litery biblického textu a dobových vědeckých objevů paleontologie a geologie Zapletal obrátí pozornost k náboženskému obsahu Písma:

Sice se uznává, že bible není učebnicí přírodních věd, ale přece většina exegetů, kteří se zabývali Gn 1, předstírá, že se jedná o souhrn těchto věd. Tato nedůslednost je nutně vzápětí potrestána. Proč by se svatopisec nemohl vyjadřovat podle toho, jak se věci jeví jeho smyslu? Proč by se měl zásadně vyhýbat lidovému stylu vyjadřování?

Zapletal pracuje s teorií pramenů a vyprávění upírá jakoukoliv stopu historicity či přírodovědecké hodnoty, přičemž nezastírá ani jeho inspiraci pohanskými kosmogoniemi okolních národů. Není tedy divu, že se již záhy setká s odporem nepřátel moderní exegeze.⁶

První éra doby budování moderní katolické exegeze v letech 1890–1903 se chýlila ke konci. Nový papež Pius X. sice radikálně modernizoval řadu věcí v církvi (katechismus, nový kodex kanonického práva), ale pro intelektuální a akademické prostředí neměl pochopení. Na římské kurii převládly kruhy sledující politiku restaurace, obnovy papežského státu a katolických monarchií, odmítající každé zdání kompromisu s moderní dobou. V oblasti biblických věd byl boj proti průniku moderních myšlenek veden především pomocí dekretů Papežské biblické komise, která v letech 1905 až 1910 vydala celkem pět rozhodnutí ohledně výkladu a autorství knih Starého zákona.⁷ Omezme se zde na diplomaticky formulovanou bilanci činnosti prvních padesáti let komise z pera kardinála Ratzingera:

Je pravda, že učitelský úřad zmíněnými rozhodnutími nepřiměřeně rozšířil oblast jistot, za něž víra může ručit. Je tedy pravda, že tím byla otřesena věrohodnost učitelského úřadu a nepřiměřeně zúžen potřebný prostor pro exegetické bádání a tázání.⁸

V důsledku toho se málokdo chtěl při přednáškách a publikaci pouštět do obtížných otázek biblické exegeze, tvůrčí aktivita se omezila na lingvistické a další pomocné obory jako archeologie či orientalistika. Většina progresivních katolických biblistů musela opustit oblast exegeze, přestali publikovat nebo se přeorientovali na jiné teologické obory.

⁴ *Der Totemismus und die Religion Israels: Ein Beitrag zur Religionswissenschaft und zur Erklärung des Alten Testaments*, Collectanea Fribourgensia Neue Folge, sv. 2, Freiburg (Schweiz) 1901, s. 176+X.

⁵ Viz PETRÁČEK, *Výklad Bible*, s. 13–53.

⁶ Podrobně tamtéž, s. 56–66.

⁷ Stručné shrnutí viz tamtéž, s. 109–112.

⁸ Joseph RATZINGER, „Vztah mezi učitelským úřadem církve a exegezí: Ke stoletému výročí Papežské biblické komise,“ in *Mezinárodní katolická revue Communio* 7, č. 1–2 (2003): 255.

Sám Zapletal mohl zůstat přes všechny osobní útoky na teologické fakultě. Sice prožil v letech 1904–1914 mimořádně těžké období, ale těšil se přízni a spolehlivé ochraně ze strany magistra dominikánů Hyacintha Cormiera (magistrem řádu byl v letech 1904–1916). Zapletal vynikal schopností obratně formulovat své závěry tak, aby se nedostal do rozporu s dekrety Biblické komise, a díky své bojovné povaze dokázal dlouho odolávat útokům integristů. Přes opakované konflikty s censurou a postupné zužování prostoru k vědecké činnosti a stále tiskové útoky zvládl ještě připravit a publikovat německy psané komentáře ke knize Kazatel (1905) a k Velepísni (1907). Po roce 1907 postupně ustává jeho publikační aktivita a orientuje se na neškodné studium forem hebrejské poezie. Přesto má odvalu znovu vydat své starší práce a jeho rektorský projev z roku 1910 lze označit za manifest katolické progresivní biblistiky, který se dočkal překladu do francouzštiny, češtiny, maďarštiny, rumunštiny, angličtiny či italštiny. Magistr Cormier ho zřejmě vědomě pověřil funkcí představeného dominikánského konventu Albertinum ve Fribourgu na překvapivě dlouhých dvanáct let (1906–1918),⁹ aby mu sebral čas a energii na vědeckou práci, a tak ho de facto chránil během kritických let.

Teprve rok 1914 a nástup nového papeže Benedikta XV. znamená konec štvanic na všechny, na kterých ulpělo podezření z modernismu. I když Zapletal nebyl nikdy oficiálně obžalován, natož usvědčen, v podezřívavé atmosféře antimodernistické hysterie prožil lidsky, duchovně a profesně krajně namáhavá léta. Publikoval již spíše okrajově a drobné věci, s jedinou výjimkou komentáře ke knize Soudců.¹⁰ Postupně stále více pocituje osamocení a zklamání, zvláště když nevyjde jeho nominace na post profesora Starého zákona na pražskou teologickou fakultu v roce 1925. Když roku 1927 převezme vedení Albertina známý antimodernistický bojovník Sádok Szabó, podaří se mu během jednoho roku přimět vážně nemocného Zapletala k odchodu do důchodu. Odchází do kláštera sester dominikánek do rakouského Hackingu (dnes součást Vídně), věnuje svoji profesorskou penzi a honoráře za své knihy na koupi hospodářského dvora pro sestry, kde potom stráví zbytek svého života. V roce 1935 je jmenován mezi prvními čestnými profesory fribourgské univerzity. Zemřel v lednu 1938, o pouhé dva měsíce dříve než jeho spolubratr M.-J. Lagrange.

Zapletal sice většinu svého vědeckého díla napsal německy a latinsky, ale publikoval také v Časopisu katolického duchovenstva, v českém prostředí se o něm dobře vědělo, vždyť recenze na jeho práce psalo jenom v tomto časopise na šest různých autorů. Byl zvolen členem Královské společnosti věd a umění v roce 1902 a členství mu nabídla i Česká akademie císaře Františka Josefa v roce 1909. Vracel se do Čech a na Moravu každý rok, při dělení jednotné říšské provincie v roce 1905 si zvolil začlenění do obnovené české provincie. V roce 1918 odmítl švýcarské i rakouské občanství a zvolil si Československou republiku. S českým prostředím ho poutala i řada osobních přátelství, zmiňme alespoň dalšího významného kněze a vědce Aloise Musila, se kterým ještě před propuknutím antimodernistické krize plánovali

⁹ Do těchto funkcí se zpravidla volilo či jmenovalo na tři roky s jednou možností prodloužení, nikdo před Zapletem nezastával tuto náročnou funkci déle než jedno tříleté období. Podrobněji PETRÁČEK, *Výklad Bible*, s. 261–262.

¹⁰ *Das Buch der Richter: Exegetisches Handbuch zum Alten Testament*, Ed. Johannes Nikel, sv. 7/1, Münster in Westf., 1923, 311 + XLII.

rozvoj české katolické exegeze včetně tak náročných děl jako samostatný biblický časopis, nový překlad bible, komentářovou řadu či biblický slovník.

2. VINCENT ZAPLETAL A JEHO BIBLICKÉ ROMÁNY

Ze stručného životopisného nástinu vyplývá celoživotní láska a zaujetí Písmem svatým, především Starého zákona. Zapletal miloval Písmo sv. a jeho výklad a věnoval mu celý život. Právě tady je třeba hledat hlavní motiv k jeho literárnímu dílu. Když je mu uzavřena či velmi omezena možnost publikovat vědecká díla v oblasti výkladu bible, zcela v intencích svého dominikánského povolání *contemplata tradere* se vrhne na jinou možnost prostředkování poznatků širokému okruhu čtenářů a stane se spisovatelem. Už jako teolog a biblický badatel Zapletal velmi stál o publikum, sledoval reakce čtenářů svého díla, chtěl, aby jeho práce byly čteny a sloužily. I proto se rozhodne, že stejně jako většinu svého vědeckého díla i své romány bude psát v němčině. Právě tak to vysvětluje již v roce 1917 magistru řádu Theisslingovi:

Při práci na komentáři k Soudcům jsem musel studovat hebrejskou archeologii atd., ale nemohl jsem všechno využít pro tuto vědeckou knihu, takže mě napadlo, abych napsal jinou, čtivější knihu, ve které by se čtenář snadnou a příjemnou formou poučil o životě starých Hebrejců.

A jelikož první čtenáři rukopisu, laičtí profesori z univerzity a jejich manželky a dále pět sester z kláštera Hacking, nešetřili pochvalou, připravil autor pro německého nakladatele Ferdinanda Schöninga celý několikasetstránkový opus.¹¹ Když uprostřed války začínal pracovat na prvním rukopisu, jistě netušil, že jednou skončí jako překládaný autor šesti biblických románů.

2.1 Biblický román jako literární žánr

Bible je nejvýznamnější náboženský text lidských dějin a dle víry křesťanů význam Božího zjevení a normativní text jejich ortodoxie a ortopraxe, tedy soubor textů závazných, kanonických pro církevní obce. Soubor biblických knih sám o sobě rovněž představuje bohatou knihovnu děl s vysokou, byť nestejnou literární hodnotou značně odlišných literárních žánrů. Tyto dva prvky: zásadní role, kterou biblické knihy hrají v náboženské tradici západní, křesťanské kultury, a jejich vlastní literární hodnota, vedly k tomu, že se bible stala také jedním z hlavních inspiračních zdrojů a zároveň normativním kritériem evropského písemnictví. Nikoliv výlučně, protože antické, řecko-římské literární dědictví tvoří další konstitutivní pilíř naší kulturní tradice. Přesto platí, kdo nezná dobře Písmo sv. Starého a Nového zákona, nepostřehne zvláště ve starší evropské literatuře celou řadu výpůjček, citací, odkazů či aluzí na biblické motivy, postavy a obrazy. Stačí prolistovat relativně stručnou Kosmovu kroniku z počátku 12. století, abychom se o tom přesvěd-

¹¹ Archiv generální kurie řádu dominikánů v Římě: AGOP. XI.15300. Dopis z 2. 2. 1917.

čili. Vedle tohoto nepřímého působení, které plynulo ze skutečnosti, že texty bible středověcí a novověcí intelektuálové detailně znali z každodenního kontaktu s posvátnými náboženskými texty, najdeme již velmi záhy pokusy o přepracování, nové a srozumitelnější podání biblických příběhů.

Nejprve to byly komentáře a kázání na biblické texty, které přirozeně doprovázely rozvoj církevního života. Později se rozpracování biblických motivů osamostatňují a už ve středověku se rozšířil a stal se mimořádně oblíbeným žánr „život Ježíše Krista“. Ten z pera Ludolfa Saského se stal dobovým bestsellerem a sehrál důležitou roli v obrácení Ignáce z Loyoly. Lze říci, že tato literární díla byla ve své době čtenější než samotná evangelia. Vysvětlení je prosté. Současný, zvláště literárně nadaný autor dokázal podat biblickou látku živěji a atraktivněji pro průměrného čtenáře než přímo kanonický, staletí a tisíciletí starobylý náboženský text dostupný dlouho pouze v latinském překladu a ve svém originálu původně určený čtenářům zcela jiné generace.¹² Navíc takové populárnější, ovšem původnímu náboženskému vyznění věrné převyprávění jakoby pozbylo určité vážnosti až tíhy kanonického textu, takže čtenář mohl snáze a důvěrněji navázat kontakt s textem a podávanou látkou. Ovšem, četba původního biblického textu je z církevního hlediska lepší a ideálnější variantou a sama tato převyprávění by k nim měla čtenáře směřovat, ale ani hodnotu této přípravné a v horším případě náhradní četby netřeba podceňovat, natož odsuzovat.

Atraktivita biblických motivů a sujetů vedla k tomu, že se zpracování biblických motivů stále více osamostatňuje a vzdaluje původnímu zaměření. Rozvoj literatury byl zásadně stimulován vynálezem knihtisku, který vytvořil nové vrstvy čtenářů. První literární zpracování biblické látky románového typu z renesanční doby stále ještě drží náboženskou linii. Pro vytříbené humanistické vzdělance s jejich vypjatým nadšením pro řecké a římské vzory formální dokonalosti byl často hrubý, elementární styl biblických knih nehodný Písma svatého. Dnes, kdy ve společnosti převažuje právě opačné naladění vedoucí až k jistému kultu autentičnosti spojenému s odmítáním všeho strojeného a složité vypracovaného, se takový přístup považuje za překonaný.

V pozdější době se cesty literárního zpracování biblické látky rozejdou do několika směrů. První sleduje její původní cíl a snaží se literárně nově zpřístupnit současnému čtenáři moderní formou jádro biblického poselství. Do další skupiny patří autoři, které použijí jen motiv, látku, kontext biblického poselství, aby vyjádřili své vlastní myšlenky. Extrémním případem jsou snahy zcela popřít, převrátit hodnotové vyznění biblického originálu, provést „revizionistickou“ kritiku původního textu a tak podrobit soudu celou západní, židokřesťanskou tradici a její kulturní dědictví. Ale i poslední skupina autorů, která byla poměrně četná a nejvíce zastoupená právě na přelomu 19. a 20. století, již svojí volbou potvrzuje význam, krásu a normotvornost biblických textů, jejich uměleckou sílu, schopnost inspirovat a stálou přítomnost v samých základech naší kultury. Chtějí revoltovat, popřít hodnoty a základy společnosti, ale nezbyvá jim pro sdělení svých myšlenek nic jiného než použít motivy a látku biblických knih.

¹² Zřejmou cenou za čtivost a dostupnost současnému čtenáři je ovšem rychlé zastarávání těchto přepracování biblické předlohy a jejich pád do zapomnění, pokud se nezdaří vtisknout textu mimořádné literární či duchovní kvality.

2.2 První a vzorový román Jeftova dcera

Vraťme se k našemu autorovi, který nepochybně patří k první skupině spisovatelů, a podívejme se podrobněji na prvotinu z jeho románů. Prvním Zapletalovým pokusem byl v roce 1920 vydaný, německy psaný román *Jeftova dcera*.¹³ Příběh je zaznamenán v knize Soudců 11,1–12,7 a patří k nejdrsnějším biblickým vyprávěním vůbec. Nejkrutějším vrcholem nejsou ani válečné skutky ani počty pobitých nepřátel, ale osud, který tento dnes bychom řekli „guerillový“ bojovník za nezávislost připravil své jediné milované dceři. Vynikající válečník, který bojuje proti nepřátelům Izraele, kteří mají mocensky i vojensky navrch, udělá před důležitou bitvou neuvážený slib obětovat to první, co uvidí při návratu z bitvy:

Jefte složil Hospodinu slib: „Vydáš-li mi Amonovce opravdu do rukou, ten kdo mi vyjde naproti z vrat mého domu, až se budu vracet v pokoji od Amonovců, bude patřit Hospodinu a toho obětují v zápalnou oběť“ (Sd 11,30–31).

Po vítězném tažení se vrací domů a naproti mu vyjde s „bubínky a s tancem jeho dcera. Měl jenom jedinou, kromě ní neměl syna ani dceru. Jak ji uviděl, roztrhl své roucho a zvolal: „Ach, má dcero, srazilas mě do prachu, uvrhla jsi mě do zkázy! Zavázal jsem se svými ústy Hospodinu a nemohu to vzít zpět““ (Sd 11,34b–35).

Jeho dcera před osudem neuhýbá, naopak povzbudí svého otce, aby splnil, co slíbil, a pro sebe si vyžádá jen dva měsíce času přípravy, aby mohla odejít se svými družkami do hor a společně oplakaly trpký osud. Hlavním poselstvím příběhu je působivé varování proti neuváženým příslibům a přísahám, ve kterých Hospodin nemůže mít zalíbení. Zapletal na rozdíl od většiny svých současníků, kteří se ze závěrečného mlčení o provedení exekuce snažili dovodit, že k obětování dcery reálně nedošlo, ponechává vyprávění jeho drsné, reálné vyznění, v čemž navázal na svou starší vědeckou studii z roku 1903.¹⁴ Svatopisec sice v biblickém originálu nádherně vystihl atmosféru doby a podal psychologický portrét nebohé dívky, ale příběh podává jen velmi stručnou kostru (o Jeftově soudcování v Izraeli není dohromady více než 47 veršů), přesto dostatečně pevnou, aby udržela další „svaly a útroby“, které jí Zapletal ve své knize dodal.

Název biblický román nejlépe vystihuje žánr knihy. Zapletal vzal kostru biblického příběhu, který věrně sleduje, aniž by cokoliv vynechal. Přidává dramatickou složku, dialogy, popisy akcí, psychologické portréty a především kulturně-historické, etnografické a religionistické kontexty a výklady. Doplnuje také geografické údaje, nebojí se věnovat celou několikastránkovou kapitolu výhradně popisu krajiny, zeměpisným údajům, informacím o horninách, porostu a způsobu obživy. Stří-

¹³ Vincenz ZAPLETAL, *Jephtas Tochter: Kulturbilder aus der Frühzeit des jüdischen Volkes*, Paderborn: F. Schöningh, 1920. IV+332.

¹⁴ Polemicky se s moderními snahami zmírnit a „humanizovat“ biblický text Zapletal utkal už ve studii *Das Gelübde Jephtas*. Jednoznačně dokazuje ze samotného textu a historicko-kulturního kontextu, že se nejednalo o žádný „odchod do kláštera“, ale že nešťastný vojevůdce skutečně obětoval svoji jedinou dceru. Zapletal podtrhuje hodnocení Jeftova počínání očima biblických autorů, kteří vojevůdce chválí výhradně za státnické a vojenské výkony, nikoliv za neuvážený, až rouhavý slib Hospodinu. Ten podle Zapletala vyplynul z dlouhého pobytu mezi pohany a chabé znalosti pravého jahvismu. Viz soubor studií Vincenz ZAPLETAL, *Alttestamentliches*, Freiburg (Schweiz): B. Veith, 1903, s. 78–98.

dá je pravidelně s pasážemi nabitými dialogy, často dramaticky vyhocenými. Tyto scény jsou celkem živě a napínavě napsané a vynahradí suchou popisnost těch předcházejících. Výsledkem je výrazně didaktické a učené pojednání, které je kupodivu čtenářsky „stravitelné“. Zapletal nezapře ani tady svou profesi a metodu. Nevzdaluje se od biblického textu, respektuje rysy biblických postav, vyprávění je střízlivé, prosté, až jednoduché. Autor se zcela podřizuje biblické předloze, neaspíruje na výrazně samostatné, osobité umělecké ztvárnění, které by předloze vdechlo nějaké nové ladění, vyznění či zaměření, jak to dělali již v této době s biblickým textem jiní spisovatelé.

Literární zpracování příběhu soudce Jefteho a jeho dcery má svou dlouhou historii, která začíná již v prvních stoletích našeho letopočtu a přes Abelarda (*Planctus virginum Israel super filia Jeptae Galaditae*) se těšila značné pozornosti hlavně v barokní lyrice¹⁵ a u romantických básníků 19. století.¹⁶ Dramatický potenciál látky objevila a využila již renesanční literatura, která ho zpracovala po vzoru antických tragedií na téma neodvratnosti osudu s otázkou, nakolik je nutné dodržet zjevně neuvážený, zbrklý a nepořehnaný slib.¹⁷ Někteří téma rozšiřují o dějiny Jefteho předchozích osudů, vyhnání z rodiny od jeho bratrů, zbojnická činnost v horách. Za necelých 200 let vzniklo jen v prostředí jezuitského řádu nejméně padesát divadelních her na dané téma, které zdůrazňují mučednictví a oběť nevinné dcery, která je dokonce přirovnávána ke Kristu.¹⁸ Ve stejné době, již v 17. století se objeví také první světská, nenáboženská zpracování látky, byť s akcentem na pomíjivost všeho pozemského.¹⁹ Příběh posloužil i jako předloha k oratoriím a dokonce operám, jejichž celkový počet se blíží stovce.²⁰ Po určitém poklesu zájmu osvětleného 18. století, kterému se motiv musel jevit jako barský a nelidský doklad temných starých dob, se zájem oživil v romantismu.

Autoři 19. století jakoby nemohli snést odhodlání obou hlavních postav přes veškerý smutek a zoufalství dostat zbrklému příslibu, a snaží se příběh „zlidštit“. Popisují marné pokusy dcery a matky uniknout oběti, u jiného autora se sám Jefte nabízí výměnou, nebo se ji snaží varovat před svým návratem domů nebo se dokonce pokouší tvrdit, že k setkání vůbec nedošlo, že se jakoby nepočítá.²¹ Objeví

¹⁵ A. de RIVAudeau, *La fille de Jephthé* (1556); R. HERRICK, *The Dirge of Jephthah's Daughter* (1647) a mnoho dalších: G. Ph. HARSDÖRFFER, *Die betäubte Mara des Richters Jephthas Tochter*; Ch. Hofmann von Hofmannswald, *Thränen der Tochter Jephthas*; H. von ASSIG UND SIEGERSDORF, *Freud und Trauren der Tochter Jephthas*; C. BARLAeus, *Oratio Jephthas filiam immolaturi*.

¹⁶ Lord BYRON, *Jephthah's Daughter*; A. de VIGNY, *La fille de Jephthé*; J. G. WHITTIER, *Jephthah*; A. TENNYSON, *Jephthah's Daughter*.

¹⁷ Latinská dramata z padesátých až sedmdesátých let 16. století: G. BUCHANAN, *Jephthas*; B. SEIDEL, *Jephthas*; J. POMARIUS, *Votum Jephthas*; německy H. SACHS, *Der Jephthas mit seiner Tochter*.

¹⁸ Nejstarší doložené ze španělského prostředí: *Tragedia quae inscribitur Jeptaea* (před 1575), nejvýznamnější J. BALDE, *Jephthas*, 1654 (přepřelování starší práce z roku 1637), kde je poprvé její oběť přirovnána ke Kristu a na scénu je uveden také její milý, který se objevuje ve většině dalších zpracování.

¹⁹ A. de KONING, *Jephthas Ende Zijn Eenighe Dochters Treur-Spel* (1615); J. van den VONDEL, *Jephthas* (1659), nově s některými komickými prvky: J. B. DIAMANTE, *Cumplirle a Dios la palabra* (1674); Ch. WEISE, *Der Tochtermord* (1680).

²⁰ Mezi první oratoria patří: O. TRONSARELLI, *La Figlia di Jefte* (1632), G. CARISSIMI, *Jephthas* (1650). První a pravděpodobně nejlepší operu složili G. F. ROBERTI – A. POLAROLLO, *Jefte* (1702).

²¹ Postupně: F. BELLOTI, *La Figlia di Jefte* (1834); F. FRACASSINI, *Il voto di Jefte* (1837); K. DIEZ, *Jephthas Opfer*, (1874); José DÍAZ, *Jefte* (1845).

se dokonce zpracování se šťastným koncem, ve kterém kněz vidí jejich odhodlání dostat slibu a udělit Jeftovi rozhrěšení a zbavit ho nutnosti příslib naplnit a dokonce vede na závěr jeho dceru jako nevěstu k oltáři.²² Autoři 20. století pokračují v zápasu za polidštění motivu, již jsme viděli, jak Zapletal čelil jako exegeta pokusům, vydávat její oběť za „odchod do kláštera“ či podobně. Mezi tyto pokusy patří tvrzení, že adresátem příslibu nebyl Jahve, ale bůh pohanských Amonitů El, od kterého se Jefte na základě této zkušenosti odvrací.²³ Další autoři připisují tragičnost situace dvorské intriky. Tváří v tvář masakrům první světové války vznikne práce, která dceru představuje jako dobrovolnou oběť za mír, v jiném zpracování s její obětí začíná nová epocha lidských dějin.²⁴ 20. století pokračuje v polemice s odhodláním otce naplnit slib, objeví i motiv vnuceného sňatku proti vůli dcery jako násilné oběti.²⁵

Mezi všemi těmito literárním pokusy o uchopení látky patří ten Zapletalův k nejvěrnějším, nejdoslovnějším a literárně nejméně ambiciózním, pokud máme na mysli originalitu, vnos autorova myšlení a originality do původní předlohy. Zapletal chce originálu sloužit, ne ho využít pro exhibování (jakkoliv jinak literárně legitimnímu) spisovatelských schopností. Možná právě díky jednoduchosti, prostotě vyprávění a věrnosti biblické předloze slavil Zapletal se svými romány značné úspěchy, které ho znovu a znovu vracely do spisování objemných, mnohasetstránkových knih. Vždyť jen fyzicky napsat stovky stran německého textu muselo být vyčerpávající dřinou, nemluvě o tvůrčím vypětí a hledání historicko-kulturních a geografických detailů. Zdá se ale, že to Zapletal těšilo a na svých románech pracoval s chutí. Celý německý náklad prvního spisu „Jephtas Tochter“ byl vyprodán ve dvou letech, takže nakladatel připravil druhé a záhy třetí vydání (1924).

Románu si povšimla i proslulá *Revue biblique* vydávaná Biblickou školou v Jeruzalémě. Recenzent uvádí, že Zapletalův román je:

... velmi příjemná kniha, u které se čtenář může spolehnout na přesný popis orientálního prostředí a která překračuje rámec historie, aniž by se přitom vzdalovala od reality... Autor procestoval Palestinu a Zajordání, připravil k tisku vědecký komentář ke knize Soudců, takže je plně kvalifikován k populárnímu vyprávění příběhu drsného velitele a jeho dcery. Biblické a beduínské obyčaje a zvyky, izraelské a dokonce egyptské písně dodávají scénám autentické zabarvení.²⁶

²² L. FREYTAG, *Jephthah*, 1874.

²³ F. HELD, *Jephtas Tochter*, 1894; H. L. HELD, *Tamar*, 1911.

²⁴ H. von BOETTICHER, *Jephtha*, 1919 a F. Ruh ve své jednoaktovce z roku 1920.

²⁵ E. L. G. WATSON, *A Mighty Man of Valour*, 1939; L. FEUCHTWANGER, *Jefta und seine Tochter*, 1957; G. von LE FORT, *Die Tochter Jephthas*, 1964 a konečně N. RAGEN, *Jephte's Daughter*, 1989. Srov. též celkové zpracování: Elisabeth FRENZEL, *Stoffe der Weltliteratur: Ein Lexikon dichtungsgeschichtlicher Längsschnitte*, Stuttgart: Kröner, 2005, s. 434–437.

²⁶ *Revue biblique* 30 (1921): 150.

2.3 Pokračování literární aktivity

Úspěchy prvního románu povzbudily Zapletala k neúnavné literární aktivitě. Již o rok později (1921) vydává román *David a Saul*²⁷ a záhy následují další obsáhlé příběhy nejvýraznějších biblických postav, Davida, Mojžíše a Josefa. Román *David a Saul* popisuje první část života krále Davida a českému čtenáři je dostupný v překladu, který vyšel v roce 1925 péčí tradičního katolického vydavatelství Dědictví Svatojánské.²⁸ Román měl opět značný čtenářský ohlas, ale ani v této oblasti neměl Zapletal naprostou volnost a musel velmi pozorně a citlivě předvídat možné problémy s censurou a přijetím díla. Jako řeholník musel všechny své literární pokusy určené k publikaci překládat řádové cenzuře ke schválení, čímž se vydávání zdržovalo a komplikovalo. Stejně jako u vědeckého díla dokázal Zapletal obrátit a diplomaticky předcházet problémům tak, že iniciativně navrhoval možné cenzory a spolupracoval s nimi již na přípravě práce. Přesto se nevyhnul sporům, které bylo třeba řešit se samotným magistrem řádu.

Během jara 1922 připravil pokračování s názvem *David a Betsabé*,²⁹ které se věnuje druhé části života biblického krále. Zapletal informoval o napsání knihy magistra řádu Theisslinga a požádal ho o souhlas k vydání. Domnívá se, že „látka je tentokrát v bibli poněkud kluzčí,“ a tedy ožehavější, ale je přesvědčen, že „rozumný čtenář s těžší může jeho knihu napadnout.“ Pro jistotu ji dal raději přečíst ještě profesorovi Nadlerovi,³⁰ německému literárnímu historikovi, a ještě ji hodlá předložit několika dalším pánům a dámám, než ji odevzdá k tisku.³¹ Najít recenzenty a cenzory pro četbu několikasetstránkových rukopisů nebylo jednoduché. Zapletal využíval pomoci svých dominikánských spolubratrů v Albertinu. Podle cenzorského posudku profesora Knara³² neobsahuje román *David a Betsabé* nic problematického z hlediska víry a mravů, román se mu jeví jako zajímavý a poučný. Oba dominikánští cenzori, rodilí mluvčí, pomáhali Zapletalovi i s německou podobou románu z literárního a pravopisného hlediska.³³ Literární zpracování je stejné jako u prvního románu, tedy maximální respekt k původnímu textu, který je pouze doplněn a dopracován do formy rozsáhlého románu. Když tak neučinil u příběhu Jefťovy dcery, tím spíše u jedné z největších starozákonních postav nehodlal dominikánský spisovatel používat biblický motiv k nějakým literárním exhibicím.

Povzbuzen literárním úspěchem a zájmem nakladatele Ferdinanda Schöninga připravil další dva romány tentokrát o Mojžíšovi. V předmluvě k první knize *Mojžíš, hledač Boha* se vyznává z touhy přiblížit čtenářům „největší postavu Starověku“, a to nikoliv jen v náboženském ohledu a nikoliv jen pro Židy a křesťany.

²⁷ Vincenz ZAPLETAL, *David und Saul: Kulturgeschichtliche Erzählung aus biblischer Zeit*, Paderborn: F. Schöning, 1921. IV+400.

²⁸ Vincenc ZAPLETAL, *David a Saul, Biblický román*, Praha: Dědictví Svatojánské, 1925.

²⁹ Vincenz ZAPLETAL, *David und Bethsabe: Kulturgeschichtliche Erzählung aus biblischer Zeit*, Paderborn: F. Schöning, 1923, IV+400.

³⁰ Josef Nadler (1884–1963), profesor na univerzitě ve Fribourgu, měl československé občanství.

³¹ Dopis z 26. 6. 1922. AGOP XI. 15300.

³² Maurus Knar (1878–1948), vstoupil do řádu 1900, v letech 1904–1906 lektor exegeze SZ a hebrejštiny na řádové akademii ve Štýrském Hradci. Od roku 1906 profesor církevních dějin ve Fribourgu.

³³ Viz žádost o imprimatur pro knihu *David und Saul* u magistra Theisslinga z 18. 1. 1920 a udělená doporučení k imprimatur od Knara (21.6. 1922) a Höfeleho (26.6.1922), uložena v AGOP. XI. 15300.

Bez Mojžíšova přínosu nelze dějiny Izraele vůbec pochopit: „Skutečnost, že Židé postupem času svého nezapomenutelného vůdce obestřeli pověstmi, nic neubírá na jeho historicitě a velikosti.“³⁴ Když dokončil tento román, naléhali na něj přátelé, že bez druhého dílu, kde by dovyprávěl jeho životní dílo, zůstane román jen torzem. Nakonec v listopadu 1923, po ročním váhání, přece přistoupil k sepsání pokračování, které pod názvem *Mojžíš, vůdce národa*³⁵ dokončil v červnu 1925. Romány, které představují jeden z prvních pokusů o literární zpracování Mojžíšova příběhu, vyšly s ročním odstupem v letech 1925 a 1926. Zpoždění nenastalo jen ryze literárním a nakladatelským postupem prací při vydávání obsáhlých románů.

Jejich schvalování řádovou censurou se přes všechnu Zapletalovu obratnost a zkušenost neobešlo bez občasných problémů, často malicherného charakteru. Průběh projednávání knihy *Mojžíš, hledač Boha* označuje v dopise magistru řádu z 24. února 1925 za nervy drásající záležitost, ačkoliv on sám učinil pro zdar věci maximum. Nejvyšší představitel řádu na Zapletalovu prosbu vyměnil cenzory za „rozumnější“, ale i oni měli řadu připomínek obsahového i formálního charakteru. Podle posudků se zařazením dvou egyptských příběhů kniha stává nudnou a hlavně Boží sebezjevení nejsou v knize dostatečně důkladně vylíčena. Zapletal na to odpovídá, že vsuvky z egyptských dějin a literatury jsou nutné pro dokreslení života ve starověkém Egyptě, a trvá na nich i s vědomím rizika, že je někteří čtenáři prostě přeskočí. Pokud jde o pasáže týkající se zjevení, rozhodně nejsou pojednána nedostatečně, naopak poslední kapitola knihy se zjevením v hořícím keři se velmi povedla a bude to umělecké dílo. Pokud jde o jednu z hrdinek knihy, Zapletal upozorňuje, že se jedná o nevzdělanou pohanskou dívku z doby 1500 před Kr., takže by spisovatel udělal velkou chybu, kdyby se z ní snažil podle pokynů cenzorů udělat slečnu ze soudobého katolického internátu. Přesto slibuje magistru Theisslingovi vše ještě jednou rozvážit.

V posledním odstavci svého dopisu Zapletal prozrazuje jeden z motivů ke psaní biblických románů, který se ani po osmi letech nezměnil, totiž situaci katolické exegeze a snahu sehnat prostředky na vydání vědecké monografie o kulturních dějinách Izraele, které by si vyžádalo mimořádné výdaje kvůli nezbytnému doplnění práce o obrázky, plány, mapy a tisk hebrejskými a dalšími písmy. Uvádí, že materiál ke kulturním dějinám Izraele shromažďuje již patnáct let, leč „současná doba není pro takové dílo ještě stále příhodná a ani katolická nakladatelství nechtějí vydávat vědecká díla.“ Před dvěma lety musel místo honoráře ještě sám přidat 500 franků, když chtěl vidět svůj komentář k Soudcům vydaný. „Doufám ale, že za několik let, až se stanu ‚slavným‘, shodnu se s nějakým nakladatelem na vydání velkých kulturních dějin Izraele, buď přísně vědeckých, nebo trochu populárnějších.“³⁶ Zapletal přednášel o kulturních dějinách Izraele již deset let a jeho přednášky se těšily zájmu studentů, kteří ho vybízeli k publikování jeho „životního díla“.

Pracovník ministerstva školství kantonu Fribourg Pierre Verdon publikoval v místních novinách *Liberté* dne 25. 7. 1925 obsáhlý portrét českého dominikána.

³⁴ Vincenz ZAPLETAL, *Mose, der Gottsucher: Kulturgeschichtliche Erzählung aus dem alten Egypt*, Paderborn: F. Schöning, 1925, VI+368.

³⁵ Vincenz ZAPLETAL, *Mose, der Volksführer: Kulturgeschichtliche Erzählung aus biblischer Zeit*, Paderborn: F. Schöning, 1926, VI+360.

³⁶ AGOP XI. 15300.

Zapletal představuje jako výtečného a přísného vědce a zároveň nadaného umělce a spisovatele. Jak jeho vědecké knihy, tak biblické romány, do kterých prozatím ukládá své poznatky z kulturních dějin Izraele, se dočkaly značného ohlasu v odborné i laické veřejnosti.

... Aby zaujal čtenáře, bylo třeba biblické téma obohatit o emoce a obrazy, což P. Zapletal pochopil a provedl. Jestliže obsah a příběhy zaujmou a udrží pozornost, forma románů není o nic méně strhující. Spisovatelovo pero je jisté a pevné, jeho představivost živá a zábavná, jeho styl jasný, přesný a pestrý. Během dvouletého pobytu v Palestině a poté, co přešel poušť na hřbetu velblouda, zná P. Zapletal velmi dobře místa, které tak poeticky popisuje se zjevným zalíbením a elegantním mistrovstvím. Úspěch prvních tří biblických románů byl okamžitý, pozoruhodný a zasloužený. Na mnoha místech žádají překlady: v Československu, Švýcarsku, Holandsku, Belgii, Polsku, Řecku, dokonce v Anglii a Francii.

Na žádost svých čtenářů připravuje spisovatel dva svazky o Mojžíšovi, napsané opět v němčině, část již vyšla na pokračování ve *Freiburger Nachrichten*. „Okouzlující poezie“ řadí tohoto skromného muže a čestného učenice „právem po bok těm největším spisovatelům“.³⁷

Jako poslední vyšel roku 1931 Zapletalův román *Josef a jeho bratři* s jen lehce v německém originále změněným podtitulem *Kulturněhistorické vyprávění z biblických dob*.³⁸ Spolupráce s proslulým německým vydavatelem v Paderbornu Ferdinandem Schöningem je tímto šestým Zapletalovým románem završena. Zřejmě už vážně nemocný a zablokovaný vývojem katolické exegeze poněkud zatrpklý Zapletal, který ze zdravotních důvodů již v roce 1928 opustil Fribourg a žil u sester v Hackingu, neměl sílu a motivaci k dalšímu psaní. Namáhavá příprava mojžíšovských románů a velké potíže s censurou ho k dalšímu psaní rovněž nepovzbuzovaly. Předposlední a poslední román dělí pět let, což svědčí o určité únavě oproti starší době, kdy doslova chrлил skoro každý rok jeden nový román. Rovněž jeho hlavní motiv, získat prostředky pro vydání velkých kulturních dějin Izraele, ztrácel na síle. Byl vážně nemocen a nemohl pracovat v akademickém prostředí a situace v katolické biblické vědě se až do jeho smrti v roce 1938 nezměnila. Jeho literární aktivita je tedy po deseti letech ukončena bilancí šesti německy psaných biblických románů.

3. PROGRESIVNÍ BIBLISTA, ÚSPĚŠNÝ SPISOVATEL A DOMINIKÁNSKÝ ÉTOS

Zapletal se poté, co složil úřad vikáře Albertina a představeného dominikánské komunity (1918) a zbyly mu „pouze“ jeho rutinní akademicko-pedagogické činnosti profesora na teologické a filosofické fakultě, teoreticky mohl vrátit k soustavnější samostatné vědecké práci. Věnovat se moderní, vědecké exegezi založené na historicko-kritické metodě nebylo v této době možné, jinou exegezi Zapletal stejně jako M.-J. Lagrange dělat nechtěl. Proto se soustředil na studium kulturních dějin Izraele

³⁷ Liberté 25. 7. 1925.

³⁸ Vincenz ZAPLETAL, *Joseph und seine Brüder: Kulturhistorische Erzählung aus biblischer Zeit*, Paderborn: F. Schöningh, 1931. VI+208.

le, v jejichž vydání celou dobu doufal. Shromažďovaný materiál použil ve svých románech. Ačkoliv se Zapletal nepouští přímo do otázek datace biblických knih, autorství a podobně, ve svých románech prezentuje biblické osobnosti a události v jejich historickém a kulturním kontextu, a tak naplňuje cíle historicko-kritické metody: zjistit, co vlastně chtěli svatopisci sdělit svým čtenářům. Tomuto záměru zůstává autor vždy věrný i za cenu oslabení literárního účinku. Zapletal je kněz a člen dominikánského řádu. Jeho literární tvorba naplňuje řádové priority, jež leží v oblasti náboženského vzdělávání a duchovní formace. Lepší poznání pokladů ukrytých na stránkách Starého zákona nesporně přispěla k vyšší biblické kultuře mas katolických věřících a patří mezi mnohé aktivity vrcholící dogmatickou konstitucí *Dei Verbum* (1965), které znovu navrácí Písmu sv. místo, které mu v životě církve má náležet.

Celkově lze konstatovat, že literárně jsou biblické romány Vincenta Zapletala málo hodnotné ve smyslu originality formální i obsahové či formální dokonalosti literárního textu.³⁹ Ale je to jediné kritérium při posouzení literárního díla? Ve své době jeho romány přinášely radost, poučení a náboženské povzbuzení tisícům čtenářů nejen v německy mluvících zemích. Rozhodně nebyly zbytečné nebo nečtené a jejich nábožensko-pedagogická a obecně vzdělávací hodnota je nesporná. Přes jejich omezenou formální i obsahovou literární originalitu najdeme jen málo autorů, kteří by se v moderní době biblické motivice věnovali tak rozsáhle a tak výhradně. Ve své důslednosti v zaměření na biblické motivy a rozsáhlost díla je Zapletal svým způsobem jedinečný.

Zapletal se tradičně řadil k progresivním katolickým exegetům, kteří v době antimodernistické krize a jejich následků museli čelit podezření a obvinění z modernizujících tendencí v přístupech k biblické vědě. Strážci pravověrnosti v římské kúrii a jejich lokální spojenci odhalili kromě jiného i literární modernismus. Můžeme v případě Zapletalových románů mluvit o modernistickém románu, jak ho reprezentuje například v Itálii Antonio Fogarazzo? Docela určitě ne. I když Zapletal v literární tvorbě uplatnil znalosti získané aplikací historicko-kritické metody, ve stavbě románů stojí autor jednoznačně ve službě nábožensky-vzdělávací funkce. Ani Zapletalovy problémy s censurou ohledně románů neplynuly odsud, cenzoři mu vyčítali přílišný realismus a na katolickou „zbožnou“ literaturu příliš „odvážné“ scény z mravního hlediska, ale nikdy ne nějaké modernistické úvahy či motivy.

Zapletal svým psaním nepřekročil rámec katolické církve, byla to literatura určená dovnitř svého náboženského společenství. Byť tehdy katolíci nebyli taková menšina jako dnes, paradoxně měli menšinový komplex vyvinutý ještě výrazněji. Jeho romány patří do kontextu budování katolické literatury v širokém slova smyslu, kdy proti záplavě četby a čtiva, knih, brožur, časopisů a novin nekatolických a protikatolických byla snaha mít všechny oblasti psaného slova pokryty vlastní li-

³⁹ Zajímavá je časová souslednost s proslulým románovým cyklem Thomase Manna, který má i zcela identický název: *Josef a jeho bratři* (*Joseph und seine Brüder*), který začal vycházet roku 1933 tedy pouhé dva roky po vydání Zapletalovy knihy. Mohla být jeho kniha inspirací pro Manna nebo aspoň v negativním smyslu výzvou skutečně literárně samostatně zpracovat velký biblický motiv? Není sporu o tom, že literární hodnota je nesrovnatelná. I tady bychom zašli ve sledování těchto úvah o vlivu dominikánského biblisty českého původu příliš daleko. Thomas Mann začal na svém cyklu pracovat již v roce 1925 (postupně vycházel 1933–1943).

terární produkci, morálně pevnou a doktrinálně spolehlivou.⁴⁰ Čtenářský úspěch byl nesporný, což dokládá i závist některých dominikánů, kteří mu předhazovali finanční profit, který ve skutečnosti Zapletal cele věnoval ženskému klášteru v Hackingu.⁴¹

Při posuzování literární a umělecké hodnoty jeho knih je dobře mít na paměti tři důležité okolnosti. Pro Zapletala bylo psaní románů náhradní program, nebyl rozený spisovatel s potřebou psát z přetlaku vnitřního napětí. I jako vědec a odborník nicméně rád oslovoval publikum a sledoval ohlasy čtenářů. Jako dominikán chtěl předávat své vědění dál a romány mu tuto možnost poskytly, když mu byly situací v katolické exegezi upřeny ty ostatní. O tom, že Zapletal stál o početné čtenářstvo, svědčí i skutečnost, že psal v němčině, nikoliv ve svém rodném jazyce. I když němčinou bezpečně vládl, nešlo o literární mistrovství. Proto nechával své rukopisy pročítat německým profesorům ve Fribourgu a sestrám v Hackingu. Rovněž rukopisy dochované v klášterním archivu v Albertinu svědčí o zápasu s textem. A konečně Zapletal chtěl svými romány sloužit biblí, přivést k ní čtenáře, poučit je a dát jim klíč k porozumění textům a příběhům Písma svatého. Nejsou tedy na prvním místě svědectvím o jeho vnitřních zápasech či existenciální úzkosti, ale pokornou službou biblickému textu s výrazně didaktickým a katechetickým laděním. Také proto byly úspěšné ve své době, ale pro dnešního čtenáře jsou únavné didaktické a moralistní.

Všimněme si, že také Alois Musil, jeho generační soupeřník, kolega a důvěrný přítel se nevyhýbal literární seberealizaci. Jen místo obsáhlých biblických románů dával přednost cestopisně laděným, napínavým románům, do kterých vnášel svoje vlastní zážitky a zkušenosti svého dobrodružného života. Když ani Musil nemohl vědecky pracovat v exegezi, našel si oblast působení v orientalistice a v psaní dobrodružných cestopisů. Jakoby pro tyto neúnavné dřiče existoval nějaký tajný zdroj energie, který je poháněl vpřed. Když se nemohli věnovat tomu, k čemu se cítili výsostně povoláni, moderní vědecké kritické exegezi Starého zákona, nacházejí si náhradní program činnosti.⁴² Význam románové produkce Vincenta Zapletala je třeba posuzovat v kontextu jeho životního příběhu a díla jako náhradní program, který nicméně přinášel radost a poznání poměrně významnému počtu čtenářů v řadě zemí. I když se dle mého soudu úvahy o reedicích románů či propagaci jeho literárního díla jeví jako marnost, bylo by chybou zapomenout na důležitou a zajímavou kapitulu s dějin katolické exegeze 20. století.

⁴⁰ V německém prostoru se až ve 20. letech 20. století vytvořila samostatná katolická beletristika, viz Markus RIES, „Zwischen Literaturstreit und Osterstimmung,“ in *Antimodernismus und Modernismus in der katholischen Kirche: Beiträge zum theologiegeschichtlichen Vorfeld des II. Vatikanums*, ed. Hubert Wolf, Paderborn: F. Schöningh, 1998, s. 283, o pocitu kulturní inferiority katolíků tamtéž, s. 284.

⁴¹ Podrobněji srov. PETRÁČEK, *Výklad Bible*, s. 232.

⁴² Podobně např. Jan Hejčl vrhne všechny své síly na překlad Starého zákona či Lagrange na psaní komentářů k evangeliím.

From Scientific Exegesis to Novel Writing: The Bible Novels by Vincent Zapletal OP

Key words: Modernism crisis, Biblical novels, Exegesis, Dominicans, Old Testament

Abstract: Fr Vincent Zapletal OP (1867–1938), a Czech Old Testament scholar, is one of the most important pioneers of the historic-critical method in catholic exegesis. As with many others, even he had to search for another field of interest during the era of modernist crisis. During the 1920s, Fr Zapletal published six biblical novels, written in German, in which he gave an account of the lives of the great figures of the Old Testament: Moses, David, Joseph. The paper studies the motivation for writing these novels, their literary qualities, the censorship of the novels and the reception of the novels after they were published.

PhDr. Tomáš Petráček Ph.D. et Th.D.,
Katedra náboženské výchovy PdF UHK
Ambrožova 8
500 01 Hradec Králové
UDKU KTF UK
Thákurova 3
160 00 Praha 6